

познајеш и према којима гајиш најдубља осећања направити литерарне јунаке? Да је ауторка била на добром путу да пронађе меру између својих сновања и својих ткања, нема сумње. И у роману који није објавила, као и у необјављеној грађи, а понајпре у низу приповедачких књига и романа по којима је памтимо, налазимо и данас вештину приповедања Милице Мићић Димовске. А можда је управо наведена вештина одговор на питање зашто нека дела надживљују своје творце, а нека друга, упркос свему, то не могу...

Др Драгана В. ТОДОРЕСКОВ
Матица српска, Нови Сад
Лексикографско одељење
Српска енциклопедија
dtodoreskov@maticasrpska.org.rs
carajevka7@gmail.com

БЕЛОРУСКА ТУМАЧЕЊА ДЕЛА СРПСКОГ НОБЕЛОВЦА

Анна В. Наумова, *Феномен културног пограничња в творчестве Иво Андрича*, РИВШ, Минск 2018

Ове године у Минску, у издаваштву Републичког института високе школе изашла је монографија Ане Наумове посвећена делу српског нобеловца – *Феномен пограничности култура у делу Иве Андрића* (у оригиналу на руском језику: *Феномен културног пограничња в творчестве Иво Андрича*). Ауторка се бави Андрићевим делом већ девет година, редовно наступа на конференцијама, промовише дело нашег нобеловца у Белорусији и шири знање о њему у кругу белоруских истраживача књижевности. Иако су Андрићева дела својевремено била превођена на руски и белоруски језик, морамо признати да је он недовољно афирмисан у источнословенским земљама – у односу на његов стварни значај и величину. У Белорусији, Андрићу су, у разним периодима, у предговорима, периодици, енциклопедијама или у оквиру других, ширих тема, посветили пажњу познати слависти Иван Чарота, Галина Тваранович, Борис Сачанка. Међутим, монографија Ане Наумове је прво комплексно истраживање Андрићевог дела у историји независне Белорусије, под менторством проф. др Ивана Чароте, чији ученици, такође, раде на пољу србистике у Белорусији.

У фокусу пажње Ане Наумове у њеном научном раду је феномен пограничности култура који је, како тврди ауторка, подједнако актуелан

за Белорусе и за Србе. И за њену отаџбину може да се каже да је „кућа на сред друма”, а у различитим историјским добима улазила је у састав разних државних творевина и постала место укрштања утицаја православља, католичанства, унијатства, јудаизма и чак у неким периодима – ислама. Управо овде се сусрећу две цивилизације: западна и православно-византијска, што је, као и на Балкану, доводило до различитих сукоба и несугласица. А сличности између две словенске територије Наумова открива у различитим аспектима, примера ради – приказујући и анализирајући текст једног руског богослова, публицисте и педагога Дмитрија Скринченка под насловом „Имамо своју Босну” („У нас своя Боснија”) који је посвећен упоређењу актуелних проблема духовног развоја Босне и Белорусије на самом почетку XX века.

Зато Наумова износи пред читаоца једну веома храбру тезу – да Андрић није само Балкански Хомер него писац свих пограничних регија. Своју тезу ауторка доказује вршећи анализу Андрићевог дела и показујући да су његове етнокултурне теме универзалне јер не морају да се односе на Босну као такву, и јер описују опште принципе, моделе и механизме интеракције у систему „свој–туђи”. Тај систем функционише као математичка формула и може да се примени на било који културни систем који се „налази у контакту са елементом другачијег порекла”.

Како се у монографији дефинише „пограничност”? Имамо територије које су удаљене од језгра културног система, налазе се на самој периферији и самим тим подложне су утицајима других културних система, што доводи до формирања јединствене – нестабилне, а плодотворне – симбиозе духовног искуства. Људи који живе на таквим пограничним територијама одликују се одређеним правилима и принципима понашања, погледима на живот и свет. Ауторка тврди да је Иво Андрић уочавао пограничност у својим књижевним ликовима, у самом себи, у својим сународницима и другим људима. Бити „човек са пограничне регије” у исто време је и терет и богатство.

Јунаци са пограничних регија, као групације, не могу се анализирати као затворене групе, тврди Ана Наумова. Свака од тих група се преплиће са другом. Рецимо – Босанац. Код Андрића, он понекад има карактеристике попут било којег човека из Босне. С друге стране, није исто бити муслиман и православац. А ова заједница је део „групације динарског типа” или „хомо балканикуса”. Све ове групације се међусобно укрштају, укључујући једна другу. Наумова изводи закључак да нема чистог идентитета, сви имају понешто од једне а понешто од друге заједнице. Не може се говорити о једној култури или цивилизацији којима они припадају, већ о вишесмерним утицајима и укрштањима.

Наумова уводи неке занимљиве термине у анализу Андрићевих ликова. За ликове који су између две културе каже да су „луталице култура” (рус. „странници култур”). Такође, ауторка примећује да је код

Андрића јак колективни психологизам, а не (само) индивидуални. У *Омер-џаци Лајласу* то је јако изражено у приказивању његовог „муртад-табора”, али се такође анализира на примеру других Андрићевих прозних дела. Притом, спомиње се и „пограничност” самог Андрића, подељеног између култура неколико република бивше Југославије. Наумова сматра сврсисходним да се направи анализа друштвене перцепције таквих „подељених” писаца као што су Иво Андрић, Меша Селимовић и други, ради обогаћења методолошког искуства белоруске науке о књижевности. Ауторка то чини на основу научних чланака и монографија српских, хрватских и босанских аутора, као и југословенске штампе последњих деценија XX века. Коментаришући дешавања и процесе који су се одвијали у овом периоду у Југославији, Наумова има на уму типолошки сродне појаве књижевности у Белорусији – Пољаке с белоруским коренима (Адама Мицкјевича, Елизу Ожешкову и др.) као и бројне белоруске писце који пишу на руском језику и самим тим отежавају поступак „националне атрибуције” њиховог дела.

Ауторка монографије врши непосредну анализу феномена пограничности на различитим нивоима уметничког текста (више о проблематици, структури уметничког конфликта, хронотопу, карактерима јунака, фолклорним и митолошким елементима, а мање о поетици и структури приповедања) и прелази на истраживање уметничке филозофије српског писца. Њену суштину, у односу на проблем етничке и верске пограничности, Наумова исказује у поглављу под насловом „Футурологија Иве Андрића”. Имајући у виду балканско и страно искуство тумачења Андрићеве прозе као пророчанских и визионарских дела, Наумова покушава да нађе баланс између истицања „песимистичких слика будућности”, које се понекад издвајају у вези са појмом мржње, и „Андрићевог историјског оптимизма”, који је позивао на непрестану борбу за превазилажење препрека условљених историјском прошлошћу западног Балкана, верујући да је приближавање том циљу могуће, чак и пожељно.

Занимљиво је поглавље монографије које је посвећено упоредној анализи појединих тачака Андрићеве уметничке филозофије са ставовима Освалда Шпенглера, Арнолда Тојнбија и Семјуела Хантингтона. Наумова тврди да је Андрић у свом докторату и књижевним текстовима изразио неке идеје прецизније, јасније, убедљивије него познати западни историчари, филозофи и политиколози. Штавише, урадио је то пре њих. Наумова покушава да прошири контекст перцепције дела српског нобеловца до историографског, што би у случају правилног разумевања могло допринети актуелизацији и популаризацији Андрићевог дела код савремених читалаца, а можда чак и спасити свет од катастрофа изазваних слепилом изгубљеног човека. Између осталог, како наводи Наумова, сам Андрић је позивао политичаре да обрате пажњу на књижевност. Ауторка наводи пишчев запис из свеске:

Они који управљају земљама и судбинама народа, требало би да обратe пажњу на развитак и правац свих уметности а нарочито књижевности која је, природно, од свих уметности најближа животу и развијању земље и друштва. (...) Појаве и правци у књижевности, пре свега, су слутње и наговештаји онога, што живот спрема за сутрашњицу.

Ана Наумова не само да интерпретира Андрићеве текстове, ослањајући се на достигнућа различитих методолошких школа и концепција, већ се осврће на рецепцију дела Иве Андрића на Балкану и у земљама Источних Словена. Занимљиво је сазнати како су истраживачи, публицисти и новинари из Белорусије, Русије и Украјине у различито време реаговали на Андрићеве теме. Рецимо, један украјински новинар у роману *На Дрини ћурија* тражи одговоре на питања актуелна за његове сународнике – како оцењивати аустроугарско доба украјинске историје, која је улога цара Франца Јозефа у њој и друго. Ову и сличне чињенице Наумова прати својим рефлексима и анализама особености конкретизације и актуелизације слика Андрићеве прозе у зависности од читаоачевог порекла и његове идеолошке оријентације. Један од њених закључака је следећи: рецепција Андрићевих дела управо у Белорусији и Украјини, за разлику од Русије, отворенија је и осетљивија према етничкој и религијској проблематици пишчевог дела. Истраживачи Андрићевог дела белоруског и украјинског порекла (Иван Чарота, Галина Тваранович, Павел Рудјаков) увек полазе од непосредних паралела у историјским судбинама њихове домовине и Србије или Босне, док код Руса таква поређења нису очигледна. Томе Наумова даје и своје објашњење:

Разлог је вероватно у томе што националне мањине које живе у Русији, по правилу, представљају групације етноса несловенског порекла. Насупрот томе у Белорусији, Украјини, Србији, Босни и Херцеговини контрадикције се јављају управо између блиских и сродних етноса. Што је цивилизацијска граница стабилнија, то мање нерешених питања постоји. А „цивилзацијски јаз” са неодређеним границама формира се тада када се критеријуми поделе замагљују и линија поделе пролази унутар сваког појединачног човека. Управо таква пограничност занимала је Андрића.

Поглавље монографије Ане Наумове посвећено прегледу књижевног контекста – писача из Босне и Србије, Андрићевих „претходника” и „наследника” – биће вероватно занимљивије белоруском него српском читаоцу. Разлог је једноставан – ово поглавље представља општи преглед српске књижевне историје XIX и XX века, коју један Рус или Белорус може упознати на свом матерњем језику.

Дакле, вишеаспектност и разноликост тема које је Наумова дотакла у својој монографији указује на потенцијално широк круг заинтересо-

ваних читалаца – то су сви они који се занимају за Андрићев опус, односно за компаративна славистичка истраживања и проблематику пограничности култура у ширем смислу. Књига је на руском језику, а извод из ње на српском објављен је у *Свескама* Задужбине Иве Андрића, бр. 35, 2018. године. Може се рећи да је Ана Наумова једна од припадница млађе генерације својеврсне славистичке школе Ивана Чароте, који је током свог целоживотног деловања на пољу унапређења белоруско-српских односа веома утицао на промовисање српске књижевности у Белорусији. А чини се да је Иван Чарота добио низ ученика – следбеника који настављају његове идеје: прошле године је у Минску изашла књига Белорускиње Људмиле Циманович посвећена делу Петра II Петровића Његоша, а ове године монографија Ане Наумове. Остаје нада да ће овакви потези у узајамном проучавању словенских књижевности, као и интересовање за сродне појаве у духовно блиским културама и даље пратити развојни пут славистике, чији су представници свесни сопствених националних вредности и теже ка заједништву путем приснијег упознавања.

Дајана ЛАЗАРЕВИЋ